

Türkiye’de Halk Kütüphaneleriyle İlgili Yönetmelikler Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Bülent Yılmaz*

Öz

Bu çalışmada, Türkiye’de halen yürürlükte olan ve halk kütüphaneleri ile ilgili yönetmelikler değerlendirilmiştir. Bu yönetmelikler; Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği; Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği; Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği; Kütüphanelerde Eğitici Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği; Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği’dir. Değerlendirme sonucunda yönetmeliklerin çağdaş halk kütüphanesi hizmeti verilmesine uygun nitelikte olmadıkları anlaşılmış ve kısa sürede gözden geçirilerek değiştirilmeleri önerilmiştir.

Giriş

Halk kütüphanesi, bireylerin bilgi, eğitim, kültür ve boş zamanları ile ilgili gereksinimlerini hiçbir ayırım gözetmeden ve ücretsiz biçimde karşılayarak, bulunduğu yörenin kalkınmasına katkıda bulunan toplumsal kuruluştur. Amaçlarını, işlevlerini ve hizmet alanlarını belirleyen dört öge, tanımda da verildiği üzere bilgi, eğitim, kültür ve boş zamanlardır. Ancak, sözü edilen bu amaç ve işlevlerini gerçekleştirebilmeleri için özellikle yasal açıdan yeterli dayanaklara sahip olmaları gerekmektedir. Yasal düzenlemeler, her kütüphane türü gibi halk kütüphaneleri için de “varlıklarının kanıtı/tanımı”, yani kimlik anlamına gelmektedir.

Türkiye’de, ilgili bir yasa olmadığından halk kütüphaneleri için yasal düzenlemelerin (mevzuatın) başında yönetmelikler gelmektedir. Bu nedenle halk kütüphanelerine yönelik yönetmeliklerin yeterlilik ve yetersizliklerinin değerlendirilmesi ve yorumlanması önemli görünmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de halk kütüphaneleri ile ilgili yönetmelikler eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilecek, eksiklik ve yetersizlikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Yasal Düzenlemeler ve Halk Kütüphaneleri

Bir ülkede anayasa, yasalar, yasa gücünde kararnameler, yönetmelikler, yönergeler, tüzükler temel yasal düzenlemeler (belgeler) arasında sayılır. Yasal düzenlemeler hukuk kurumu kapsamına giren ve toplumsal ilişkilerin, belirlenen kurallar çerçevesinde sürdürülmesini sağlayan belgelerdir. Toplumsal ilişkiler toplumsal kuruluşların çalışmalarını da içine almaktadır. Dolayısıyla, yasal düzenlemeler toplumsal kuruluşları tanımlayan, amaç ve işlevlerini resmileştirerek yürürlüğe sokan belgelerdir. Bu nedenle de kuruluşlara, bir anlamda, varlık kazandıran olgular yasal düzenlemelerdir.

Bunun dışında, yasal belgeler ulusal bilgi politikalarının temel araçlarıdır (Çelik 2001:8). Bilgi politikalarının uygulanabilmesi için konu ile ilgili yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesinin zorunlu olduğu söylenebilir. Bilgi politikasının en önemli parçalarından birisi olan kütüphaneler için yasal

* Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesi.
E-posta: byilmaz@hacettepe.edu.tr

düzenlemelerin gerekliliği biraz da bu noktadan kaynaklanmaktadır. Yani, bilgi politikasının uygulanmasının altyapısal öğelerinden birisi olarak yasal düzenlemeler, bilgi politikasının parçalarından olan kütüphaneleri etkilemektedir. Çakın (1986) ise yasal yapıyı kütüphaneler için ikiye ayırdığı destek öğelerinden “manevi destek ögesi” olarak değerlendirmektedir.

Konu, halk kütüphaneleri açısından da benzer özellikler taşımaktadır. *UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi*'nde (IFLA 1995), halk kütüphanesinin kültür, bilgi sağlama, okuryazarlık ve eğitim için her uzun dönemli stratejinin en önemli bileşenlerinden birisi olabilmesi için yasalarla desteklenmesi gereğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, halk kütüphanelerinin işlevlerini gerçekleştirmede istenen hizmet düzeyini sürdürebilmeleri için yasal açıdan dayanaklarının olması, yani desteklenmeleri gerekmektedir (IFLA 2001: 13). Halk kütüphanelerinin ulusal politikalar içinde ele alınmaları zorunluluğu IFLA tarafından da dile getirilmektedir (IFLA 2001: 14). Yasal dayanaklar halk kütüphanelerinin varlığı, süreklilikleri, gelişimleri ve ulusal bilgi politikasının parçası olabilmeleri için gerekli koşullardan birisi anlamına gelmektedir. Halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemeler ulusal kültür politikalarının da önemli belgeleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle, bu düzenlemeler, aynı zamanda, ulusal kültür politikasının niteliğini ortaya koymaktadır.

Kısaca sıralayacak olursak;

1. Yasal düzenlemeler hukuksal belgelerdir.
2. Yasal düzenlemeler kurallar anlamına gelmektedir.
3. Yasal düzenlemeler toplumsal ilişkileri ve toplumsal kuruluşların çalışmalarını düzenler.
4. Yasal düzenlemeler ulusal bilgi politikalarının uygulanması için zorunlu koşul niteliği taşımaktadır.
5. Yasal düzenlemeler kuruluşların varlığını kanıtlar.
6. Yasal düzenlemeler kuruluşların tanım, amaç ve işlevlerine çerçeve çizer ve onaylar.
7. Yasal düzenlemeler kütüphaneler için temel destek ögesidir.
8. Halk kütüphanelerinin ulusal stratejilerin bileşeni olmaları yasal düzenlemelerin desteğine bağlıdır.
9. Halk kütüphanelerinin işlevlerini ve istenen hizmet düzeylerini sürdürebilmeleri için yasal düzenlemelerle desteklenmeleri gerekir.
10. Yasal düzenlemeler halk kütüphanelerinin varlık ve gelişimlerinin temel dayanaklarıdır.
11. Yasal düzenlemeler ulusal kültür politikasının niteliğini yansıtır.

Halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemeler içerik olarak çeşitlilik gösterebilir. Bu düzenlemeler halk kütüphanesini içine alan ancak hizmet standartlarını kütüphaneden sorumlu hükümet birimine bırakan biçimde olabilir. Ya da bu düzenlemeler halk kütüphanelerinde hangi hizmetlerin hangi standartlarla verileceğini içerebilir (IFLA 2001:15). Diğer bir deyişle, halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemelerin biçim ve ayrıntı düzeyleri yaklaşımlara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bu konuda Avrupa ülkeleri ile ilgili örnekler www.ifla.org/v/cdoc/acts.htm adresinden izlenebilir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin bu konuda ciddi duyarlılıkları söz konusudur (Council of Europe and Goethe Institute 2000). Ancak, bu düzenlemelerde ilke olarak, halk kütüphanelerinin hükümet tarafından hangi düzeyde desteklendikleri ve mali açıdan nasıl desteklenecekleri konularının yer alması gerektiği belirtilmektedir (IFLA 2001:15). Bu çerçevede, halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemelerin finansal yönetim, veri koruma, sağlık, güvenlik ve personel gibi alanları içermesi beklenir.

Belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta da, yukarıda açıklandığı üzere, yasal düzenlemeler birbirini tamamlayan çeşitli türde belgelerden oluşmaktadır. Anayasa, yasa, yönetmelik, kararname, tüzük vb. belgelerin her biri amaç, biçim ve içerik açısından farklılar taşımakta ve birlikte işlevsel bir bütünlüğü sağlamaktadırlar. Bunlardan birinin ya da birkaçının eksikliği bu işlevsel bütünlüğü bozmakta, bu da yasal düzenlemelerin etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle, yasal düzenlemelerde bu bütünlüğün sağlanması/dikkate alınması zorunlu görünmektedir.

Türkiye’de Halk Kütüphaneleri ile İlgili Yönetmeliklerin Değerlendirilmesi

Yukarıda da belirtildiği üzere, yönetmelikler temel yasal düzenlemelerden birisidir. Yönetmelik;

“Genellikle bir kuruluşun çalışma yöntemini belirleyen bu kuruluşta çalışanların uyacakları kuralların tümü, bu kuralların yazılı olduğu belge; yasa ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak amacıyla bakanlıklar ve kamu tüzel kişiliklerince hazırlanan, düzenleyici kuralların tümü” (TDK 1983: 1324)

biçiminde tanımlanabilir.

Tanımda geçen ve yönetmeliklerin başbakanlık, bakanlık ve kamu tüzel kişilerin kendi alanlarında yasaların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere çıkardıkları belirlemesi Çelik (2001: 14) tarafından da dile getirilmekte, ayrıca yönetmeliklerin yasa ve tüzüklere aykırı olamayacağı ve bütün yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanmasının zorunlu olmadığı vurgulanmaktadır.

Burada yönetmeliklerle ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli noktalardan ilki; yönetmeliklerin, genelde, yasaların boşluğunu doldurduğu, onları tamamladığı, diğeri ise yasaların olmadığı konularda yönetmeliklerin uygulamada temel yasal düzenleme niteliği taşıdıkları, diğeri bir deyişle, yasal yapının en önemli parçası olduklarıdır. Ayrıca, yönetmelikler daha kolay bir süreçte çıkarılabildiği için güncel gereksinimlerdeki değişikliği daha çok ve hızlı bir biçimde yansıtabilmektedirler.

Yukarıdaki tanıma dayanarak halk kütüphaneleri ile ilgili yönetmeliklerin, kabaca, halk kütüphanelerinin çalışma yöntemini belirleyen ve halk kütüphanesinde çalışanların uymakla yükümlü oldukları kuralları içeren metinler olması gerektiği söylenebilir.

Türkiye’de kütüphaneler alanındaki yasal düzenlemelerin genelde yetersiz olmasına karşın (Çapar 1990), halk kütüphanelerinin bu konuda en olumlu durumda bulunan kütüphane türü olduğu öne sürülmektedir (Çelik 2001:114). Çalışmasının bir bölümünde halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemeleri de ele alan Çelik (2001), bu konuda, Türkiye’deki bütün kütüphane türlerine yönelik temel varsayımını “Türkiye’de kütüphane ve kütüphanecilerin konumunu belirlemesi gereken mevzuatta ciddi eksiklikler vardır; varolan mevzuatın da önemli kısmı, bilgi hizmetlerini destekleyici yönde değil, engelleyici yönde işlev görmektedirler” biçiminde oluşturmuştur. Bu varsayımda somutlaşan yaklaşım, halk kütüphaneleri alanında temel yasal düzenleme olarak bir “yasa”nın olmadığı ve aşağıda tartışılacağı üzere, varolan yönetmeliklerin niteliklerinin de yetersizlikler taşıdığı gerçeğini içermesi gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla, Türkiye’deki halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemeleri değerlendirirken iki noktanın dikkate alınması gerekmektedir.

- Türkiye’de halk kütüphaneleri ile ilgili bir yasa bulunmaması temel bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir.
- Büyük ölçüde bu eksikliği gidermek amacıyla çıkarılan yönetmeliklerin bulunması bir olumluluk olmakla birlikte, ilgili yönetmeliklerin niteliklerinin de değerlendirme konusu yapılması gerekmektedir.

Biz, burada, Türkiye’de halk kütüphaneleri ile doğrudan ilgili yönetmeliklerin niteliklerini değerlendirmeye çalışacağız. Bu çerçevede ele alacağımız yönetmelikler sırasıyla:

1. Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği (Halk ve Çocuk... 1982)
2. Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği (Halk... 1981)
3. Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği (Kültür...1998)
4. Kütüphanelerde Eğitici Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği (Kütüphanelerde... 1981)
5. Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği (Kütüphanelerarası... 1981)

Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 19 Ağustos 1982 tarihinde çıkarılan ve halk kütüphanelerinin kuruluş, görev ve yükümlülüklerini düzenlemeyi amaçlayan Yönetmelik toplam 6 bölüm 51 madde ve 1 ekten oluşmaktadır. Yönetmelik Türkiye'deki halk kütüphanesi örgütü içinde yer alan kuruluşları tanımlayarak görevlerini ayrıntılı bir biçimde sıralamaktadır. Bu çerçevede ele alınan kuruluşlar şunlardır:

- Merkez kuruluşu
- Taşra kuruluşu
 - İl halk kütüphanesi
 - İlçe halk kütüphanesi
 - Şube kütüphaneleri
 - Çocuk bölümü-çocuk kütüphanesi
 - Gezici kütüphaneler
 - Bölge cilt atölyesi

Sıralanan bütün bu kuruluşların görevleri maddeler halinde ve oldukça ayrıntıya inilerek ortaya konmuştur. Yönetmeliğin, görevleri tanımlama açısından her noktayı içermesi gibi bir anlayışla hazırlandığı anlaşılmaktadır. Böyle bir yaklaşımla hazırlanması ayrıntı düzeyinde ölçünün kaçırılmasına neden olmuş görünmektedir. Somut olarak söylemek gerekirse, Yönetmelikte gereğinden fazla ayrıntıya girilmiş ve bu durumuyla yönetmelikten çok bir yönerge niteliği göze çarpmaktadır. Yönetmelikte yer alan birçok madde oldukça teknik konulardır ve bunların yönergelerle düzenlenmesi daha uygun olacaktır. Türkiye'de halk kütüphaneleri ile ilgili bir yasanın olmadığı da düşünülürse, yönetmeliğin bu boşluğu doldurması anlamında da ayrıntıya bu denli inmemesi gerekmektedir. Örneğin; gezici kütüphanenin görevleri başlığı altında gezici kütüphane aracına ilişkin olarak belirtilen;

“Yıllık izin döneminde (Temmuz veya Ağustos) aracın yıllık bakımı yapılır. İzin dönüsünde koleksiyonu gözden geçirilir, gerekli değişmeler, kitapların ve aracın temizliği vb. işler yapılır; noksanlar tamamlanır” (Halk... 1982: 25)

ya da cilt atölyelerinde yapılacak işler içinde, “Sırt kalınlığı 1cm'yi aşan kitaplara da mermerşahi kullanılır” (Halk...1982: 25) ifadeleri bir yönerge maddeleri niteliğindedir. Ayrıca, gezici kütüphane aracının izin dönüsünde temizliğinin yapılması zaten zorunlu ve gerekli bir durumdur; o haliyle hizmete çıkamayacağı açıktır. Bunu bir yönetmelik maddesi olarak yazmak gereksiz görünmektedir. Yine, Yönetmeliğin sonunda verilen ve kütüphane hizmetlerinde kullanılacak çeşitli malzemelerin (ödünç verme fiş, üye kartı, kitap cebi) yer aldığı ek de bir yönerge çerçevesinde düşünölebilecek ayrıntılardır. Kısaca, sözü edilen yönetmelik büyük bir olasılıkla askeri bir dönemin ve yönetimin de ürünü olmasından dolayı gereğinde fazla ayrıntıya girmiş durumdadır.

Bunun dışında, yaklaşık 22 yıllık bir süre yönetmelikler için uzun bir süredir. Diğer bir deyişle, Yönetmelik güncelliğini belirli ölçüde yitirmiş görünmektedir. Oysa, yönetmelikler değişen koşullar ve gereksinimlere göre yenilenmesi kolay belgelerdir. Dolayısıyla, bu alandaki yönetmeliklerin kütüphanecilikte güncel gelişmeleri yansıtmaması ve bunun için de belirli aralıklarla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle, elektronik kaynak ve hizmetlerin kütüphanelere yoğun bir biçimde girmiş olmasına karşın yönetmelikte bu boyutun hemen hemen hiç bulunmaması büyük bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda da Yönetmeliğin güncel gereksinimleri karşılamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu alanda kullanımı büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasına karşın Yönetmelikte “kullanıcı” karşılığı olarak kullanılan “okuyucu” terimi sözü edilen güncel olmama durumunu yansıtır niteliktedir.

Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği

Kültür Bakanlığı'nın 21 Eylül 1981 tarihinde çıkarılan "Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin amacı "halk kütüphaneleri ile bunlara bağlı şube, bölüm ve servislerde görevli personelin görev ve sorumluluklarını düzenlemek" (Halk kütüphaneleri... 1981:26) olarak belirtilmiştir. Bir önceki bölümde değerlendirdiğimiz "Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği" kuruluşların görevlerini tanımlarken, bu Yönetmelik bu kuruluşlarda çalışan personelin görevlerini tanımlamaktadır. Bu anlamda bir bütünlük sağlama amacının olduğundan söz edilebilir. Ancak, önceki Yönetmeliğe ilişkin olarak yaptığımız değerlendirmelerin büyük ölçüde bu Yönetmelik için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Bu eleştirileri;

- a) Yönetmeliğin yönerge niteliğine yakın olması
- b) Gereğinden fazla ayrıntıya girmesi
- c) Güncelliğini büyük ölçüde yitirmiş olması
- d) Askeri algılayışı yansıtması

noktalarında toplamak olanaklıdır.

Yönetmelik 3 bölüm 33 madde ve her madde altında yaklaşık 10-20 bentten oluşmaktadır. Bir önceki Yönetmelik kadar olmamakla birlikte oldukça ayrıntılı maddeler bulunmaktadır. Örneğin; teknisyenin görevleri arasında sayılan "Elektrik kontrolünde sigortaları gevşetmek ve şalterleri indirmek; enerji israfını önlemek için ilgilileri uyarmak; muslukların eskimiş contalarını çıkarmak" ya da Cilt Atölyesi Şefi Dışındaki Personelin görevleri arasında yer alan ve bir ciltleme işleminin nasıl yapılacağını anlatan ders kitabı niteliğindeki "Kitapları dikkatlice sökmek; Sökülen formları üstüste koyarak sırt tarafından dikiş oyukları açarak dikmek; Tek tek yaprak halinde olan kitaplara testere çekilerek beyaz tutkal sürmek; Dikişten çıkarılan kitapların şeritlerini yapıştırmak" vb. gibi maddeler bir yönetmelik çerçevesinde düşünülemez.

Yönetmelik hemen bütün görevleri tanımlarken materyal olarak ağırlıkla kitabı temel almaktadır. Kitap dışı materyaller ve elektronik kaynaklar ile elektronik hizmetler görev tanımları içinde geçmemektedir. Dolayısıyla, Yönetmelik güncelliğini yitirmiş görünmektedir. Yönetmeliğin çıkarılış tarihi olan 1981 yılı dikkate alınırsa güncel olmama durumu somutluk kazanmaktadır. Yönetmelikte teksir işleri gibi halen, halk kütüphanelerinde yapılmayan işlerden söz edilmektedir. Buna karşın, örneğin; Yönetmelikte İnternet, web, veri tabanı vb. güncel kaynak ve hizmet adları hiç yer almamaktadır.

Kısaca, bu yönetmelik de Türkiye'de çağdaş halk kütüphanesi hizmeti verilmesine hukuksal bir zemin hazırlayacak nitelikte görünmemektedir.

Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği

Türkiye'deki halk kütüphaneleri için son derece önemli olan yönetmeliklerden birisi de "Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği" (Kültür Bakanlığı...1998; Yayın Seçme...1998) dir. Kültür Bakanlığı tarafından 25 Mart 1998 tarihinde çıkarılan ve en güncel nitelikteki bu Yönetmelik, Bakanlığa bağlı kütüphanelerin derme oluşturma işlemlerinin ve politikasının çerçevesini çizmektedir. Yönetmelikte, amaç; "Bakanlığa bağlı kütüphanelere satın alma, bağış ve değişim yoluyla kazandırılacak yayınların seçim kurallarını belirlemek" olarak ifade edilmiştir. Bilindiği gibi Türkiye'de halk kütüphaneleri dermeleri Bakanlık tarafından merkezi olarak oluşturulmakta ve geliştirilmektedir. Diğer bir deyişle, halk kütüphanesi dermelerinde yer alan kitaplar Bakanlık tarafından seçilmekte ve kütüphanelere gönderilmektedir. Yönetmelik, bu seçim ve gönderme işlemlerinin kimin tarafından, nasıl yapılacağına yönelik kuralları içermektedir.

Yönetmeliğe göre, Türkiye'deki halk kütüphanelerine satın alınacak kaynakların seçimi Yayın Seçme Kurulu ve Yayın İnceleme Kurulu tarafından gerçekleştirilmektedir. Yayın Seçme Kurulu;

1. Kùltür Bakanı ya da görevlendireceği Müsteşar ya da Müsteşar Yardımcısı
2. Kütüphaneler Genel Müdürü
3. İlgili Kütüphaneler Genel Müdür Yardımcısı
4. İlgili Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı
5. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Müdürü'nden oluşmaktadır. Kurul'da kararlar üye çokluğu ile alınmaktadır.

Seçim için bu Kurul'a gönderilmek üzere yayın belirlemek amacıyla her ilde ;

1. İl Halk Kütüphanesi Müdürü
2. İl Halk Kütüphanesi Müdür Yardımcısı
3. Kütüphaneci ya da şef'ten oluşan Yayın İnceleme Kurulu oluşturulur.

Yönetmelik için en başta belirtilmesi gereken nokta, benimsenen derme oluşturma ve geliştirme politikasının halk kütüphanesi anlayış, felsefe ve mantığı ile hiç bir biçimde uyuşmadığıdır. Temel özellikleri yerel olmaları olan, diğer bir deyişle, yerel nitelikli hizmet veren halk kütüphanelerine merkezi yöntemle kaynak seçmek ve satın almak halk kütüphaneciliği ilkeleri adına kabul edilebilir bir durum değildir. Kendi yöresine hizmet veren halk kütüphanesi, o yörede yaşayan vatandaşların istek, ilgi ve gereksinimlerine göre kaynak seçer. Yönetmelikte il düzeyinde, yayınları belirleyen ve Yayın Seçme Kurulu'na gönderen bir Yayın İnceleme Kurulu bulunmasına karşın uygulamada bu Kurul'un işlevsiz olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Türkiye'deki her halk kütüphanesi için yayın seçme işi Yayın Seçme Kurulu'ndaki beş görevli tarafından Ankara'da merkezi olarak yapılmaktadır. Bu nedenle, Yönetmelik temelde çağdaş bir halk kütüphanesi anlayışına/yaklaşımına uymamaktadır. Yerel nitelikli halk kütüphanelerine yayın seçiminin merkezi olarak yapılmasının kurallarını ortaya koyan bir yönetmeliğe çağdaş demek olanaklı görünmemektedir.

Yönetmelikte dikkati çeken önemli bir başka nokta ise Yayın Seçme Ölçütleridir. Önceki Yayın Seçme Yönetmeliklerine göre oldukça ileri olmasına karşın Yönetmelikte siyasal bir takım ölçütler bulunmaktadır. Halk kütüphanelerine kullanıcının gereksinim duyduğu her türden yayın nesnel ölçütlere göre seçilerek alınabilmelidir. Oysa, Yönetmelik bu konuda bazı sınırlamalar getirmekte, bazıları ise uygulanabilir görünmemektedir. Örneğin; seçilecek yayınların "ulusumuzun bütün fertlerini Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda bilinçlendirmeyi amaçlaması gerektiğini" belirten ilk madde mesleki olarak nesnel değildir. Tarım ya da hayvancılık ile ilgili bir yayını bu maddeye göre değerlendirmek olanaklı değildir. Oysa, burada yer alan maddeler halk kütüphanesine seçilecek bütün yayınlar için uygulanabilir genel ölçütler olmak zorundadır. Aynı biçimde bir başka maddede seçilecek yayınların "ulusumuzu ulusal bilinç, ortak duygu ve düşünce etrafında toplayacak nitelikte olmaları" ölçüt olarak konmuştur. Matematik ya da fizik ile ilgili bir yayının bu ölçüt temelinde değerlendirilmesi düşünülemez. Dolayısıyla, bu ölçütler bazı ulusal duyarlılıkları yansıtan değil bütünüyle mesleki yaklaşımın gerektirdiği nitelikte ölçütler olmalıdır. Elbette, Yönetmelikte ölçütler arasında yer alan "Okuyucular tarafından aranan ve hizmet verilecek yörenin gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte olmak" biçimindeki son madde oldukça mesleki, kapsayıcı ve olumludur. Ancak, burada kütüphaneciyi zor durumda bırakacak bir başka durum da bu ölçüt ile diğer ölçütlerin uyuşmama olasılığıdır. Açık bir deyişle, kullanıcının istediği bir yayın toplumu ulusal bilinç ve ortak duygu etrafında toplayacak nitelikte değerlendirilemezse hangi ölçüt temel alınacaktır? Bu tür trajikomik durumlara düşülmemesi için Yönetmelikte yer alan ölçütler içinden siyasal nitelikte olanlar ayıklanmalıdır.

Son olarak vurgulanması gereken nokta, Yönetmelikte halk kütüphanelerine yayın seçimi konusunda merkezietçi yapıyı belirli ölçüde esneten, iller düzeyinde oluşturulan Yayın İnceleme Kurullarının yaptıkları ve liste olarak Yayın Seçme Kurulu'na gönderdikleri yayın seçim tercihlerinin hukukusal açıdan işlevsel duruma getirilme zorunluluğudur. Bu Kurulun (Yayın İnceleme Kurulu) Yönetmelikte "göstermelik" olarak yer aldığı bilinmekte ve kabul edilmektedir. Dolayısıyla, ilgili Kurul ya Yönetmelikten çıkarılmalı ya da hukuksal açıdan işlevsel duruma getirilmelidir.

Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği

Kültürel etkinlikler gerçekleştirmek halk kütüphanelerinin temel işlevleri arasında bulunmaktadır. Bu işlev halk kütüphanelerinin aynı zamanda kültürel kuruluşlar olmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, kültürel etkinlikler halk kütüphanelerinin toplumsal etkilerini ve kullanılma düzeylerini artırmaktadır. Halk kütüphanelerinin kültürel etkinlikleri ile ilgili olarak 1981 yılında çıkarılan “Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği”nin (Kütüphanelerde...1981) halk kütüphanelerinin çevre halkı ile ilişkilerini artırmak ve bu suretle çocukların ve yetişkinlerin okuma ve araştırma alışkanlıklarını geliştirmek üzere, kütüphanede eğitici ve kültürel etkinlikler yapılmasını ve kütüphanelerin bu yolla da toplumun kültürel ve sosyal kalkınmasına yardımcı olmalarını sağlamayı amaçladığı belirtilmektedir. Yönetmelik, incelediğimiz diğer yönetmeliklerin aksine oldukça kısadır. Toplam 17 maddeden oluşmaktadır.

Yönetmeliğe yansıyan anlayış en başta iki noktada eleştirilebilir. Yönetmeliğin, büyük bölümü yukarıda yazılan amaç bölümünün başında “halk ve çocuk kütüphanelerinin asıl çalışmaları yanında...” biçiminde bir ifade bulunmaktadır. Bu ifadeden, kültürel etkinliklerin halk kütüphaneleri için yan/ikincil nitelikte görevler olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım oldukça yanlış görünmektedir. Kültürel etkinlikler halk kütüphanelerinin temel işlevleri arasında sayılmak gerekir. Sahip olunan ve yönetmeliğe yansıyan algılayışın/anlayışın ikinci olumsuz yanı “kültürel etkinlik” olgusunun genelde resmi bayramlar, resmi anma günleri çerçevesinde ve bürokratik bir görev anlamında kabul ediliyor olmasıdır. Kültürel etkinlik olarak sıralanan ve kütüphanelerde kutlanması istenen etkinlikler şunlardır: *Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 10 Kasım Atatürk’ün Ölüm Yıldönümü, Çocuk Kitapları Haftası, Kütüphane Haftası*. Görüldüğü gibi belirtilen etkinliklerin çok büyük çoğunluğu resmi bayramlardır. Kuşkusuz, bu bayramların kutlanması da kültürel etkinlikler içine girmektedir. Ancak, maddeler halinde ve ciddi vurgularla sıralanması bunların temel etkinlikler olarak yorumlanması anlamına gelmektedir. Bunların dışında yapılabilecek/yapılması istenen etkinliklerin tek bir maddede toplanmış olması bu yorumu güçlendirmektedir.

Bunun dışında, kütüphanenin başka kuruluşların etkinlikleri için olanak sağlaması (salonlarını vermesi vb.) olumlu bir yaklaşımdır. Yönetmeliğin 1981 yılında çıkarılmış olması güncellik açısından düşünülmeye gereken bir başka noktadır.

Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği

“Türkiye’de varolan halk kütüphanelerinde bulunan basma kitapların kütüphanelerarası ödünç verme işini yürütme” amacıyla 1981 yılında çıkarılan “Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği” (Kütüphanelerarası...1981) halk kütüphanesi hizmeti açısından önemli bir konuyu çözümlenmeye çalışmaktadır. Ancak, Yönetmeliğe ilişkin eleştirilerimizi 4 noktada toplayabiliriz:

1. Ödünç verme işleminin sadece ve mutlaka il halk kütüphaneleri aracılığıyla yapılması gerektiği kuralı işlevsel olmayabilir ve bürokrasi yaratabilir. Özellikle, ilçe kütüphaneleri için bu süreç uzayabilir, ki bu durum kullanıcı açısından tercih edilmez. Her halk kütüphanesinin uygun bir başka halk kütüphanesi ile ödünç verme işini kendisinin doğrudan gerçekleştirmesi sağlanmalıdır.
2. Kütüphanelerarası ödünç verme işleminin kitaplarla sınırlanması da olumsuz bir yaklaşımdır. Günümüzde kitaplar kadar, belki de daha çok, diğer bilgi kaynakları aranmaktadır. Kitap dışı materyallerin de ödünç verme kapsamına alınması doğru olacaktır.
3. Yönetmelik, tarihi itibarıyla güncel değildir. Bir önceki maddede dile getirilen eleştirinin belirli oranda Yönetmeliğin bu niteliğinden kaynaklandığı söylenebilir.
4. Yönetmeliğin kısa olmasına karşın bazı konularda ayrıntıya girildiği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de halk kütüphaneleri ile ilgili yasal düzenlemelere ilişkin değerlendirmelere dayanarak elde edilen sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yasal düzenlemelerin temel bileşeni olan “yasa” bulunmamaktadır. Bu Türkiye’de halk kütüphaneleri açısından önemli bir eksikliklerdir.
2. İncelenen kütüphanelere ilişkin yasal düzenlemeler yönetmelik düzeyindedir. Yasanın olmayışı ilgili yönetmelikleri hem yasanın yerini doldurmak hem de yönerge işlevi görmek gibi bir uygulamanın içine sokmuştur. Bu yönetmeliğin gerçek işlevinden uzaklaşması sonucunu yaratabilmektedir.
3. İncelenen yönetmelikler içerik açısından genelde yeterli değildir.
4. Yönetmelikler genelde çıkarıldığı askeri dönemin anlayışına eğilimli görünmektedir.
5. Yönetmelikler genelde yönerge yapısına benzer özellikler taşımaktadır. Bu nedenle aşırı ayrıntılar söz konusudur.
6. Yönetmelikler büyük ölçüde eskimiş, güncelliğini yitirmiştir. Kütüphanecilik alanındaki yeni kaynak ve hizmetleri içermemektedir.

Türkiye’de ya genel bir kütüphane yasasının parçası ya da bağımsız olarak halk kütüphaneleri ile ilgili bir yasa çıkarılmalıdır. Böyle bir yasa çıkarılmadığı durumda varolan yönetmelikler mutlaka gözden geçirilmeli ve çağdaş bir niteliğe kavuşturulmalıdır. Ayrıca, yönetmelikler yenilenme ile birlikte onları bütünleyen parçalar olarak yönergelerle mutlaka desteklenmelidir. Yani, yasal düzenlemeler yasa-yönetmelik-yönerge bütünlüğünde düşünülmeli ve planlanmalıdır.

Halk kütüphanelerinin, bir anlamda, varlığını ve bu varlıklarının niteliğini ortaya koyan yasal düzenlemelerin çağdaş bir halk kütüphanesi hizmeti için “doğal koşul” olduğu artık bilinmek zorundadır.

Kaynakça

- Council of Europe and Goethe Institute. (2000). *Library Legislation in Europe*. Bad Honnef: Bock und Herchen.
- Çakın, İrfan. (1986). “Kütüphanenin toplumsal konumu ve işlevleri”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni* 35(1): 8-16.
- Çapar, Bengü. (1990). “Türkiye’de bilgi hizmetlerini geliştirme politikası ve öncelikler”, *Prof. Dr. Osman Ersoy’a Armağan* içinde (43-49). Ankara: TKD.
- Çelik, Ahmet. (2001). *Bilgi Hizmetleri ve Mevzuat*. Ankara: ÜNAK.
- “Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği”, *TC. Resmi Gazete*. 21.9.1981. Sayı: 17465.
- “Halk ve Çocuk Kütüphaneleri Yönetmeliği”, *TC. Resmi Gazete*. 19.8.1982. Sayı: 17789.
- IFLA (1995). “UNESCO Public Library Manifesto 1994”, *IFLA Journal* 21(1): 66-67.
- IFLA. (2001). *The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development*. München: K. G. Saur.
- “Kültür Bakanlığı Yayın Seçme Yönetmeliği”, *TC. Resmi Gazete* 25.3.1998. Sayı: 23297
- “Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği”, *TC. Resmi Gazete* 21.9.1981. Sayı: 17465.
- “Kütüphanelerde Eğitici Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği”, *TC. Resmi Gazete* 21.9.1981. Sayı: 17465.
- TDK. (1983). *Türkçe Sözlük*. 7. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- “Yayın Seçme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, *TC. Resmi Gazete* 12.8.1998. Sayı: 23431.

